

ВІДГУК

на дисертацію Поліщук Ольги Леонідівни «Альтернативна історія в новітньому літературному процесі», поданої на здобуття вченого ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.06 – теорія літератури

Альтернативна історія належить до тих цікавих літературних явищ, що виникнувши на перетині різних сфер культурної діяльності, зокрема наукового прогнозування цивілізаційно-історичного розвитку та художнього фантазування, привертає увагу як широкого кола читачів, так і багатьох дослідників гуманітарних наук (філософів, істориків, культурологів, філологів, політологів), що цікавляться проблемою варіативності історичного розвитку. В країнах пострадянського простору, які безпосередньо зіткнулися з жорстокими наслідками експериментального, утопічного мислення, цей інтерес є особливо очевидним, ба навіть прагматичним у світлі епохально-історичного значення періоду їх посттоталітарного розвитку. Все це, безумовно, засвідчує *актуальність* поданої до захисту дисертації О.Л. Поліщук, яка поставила за *мету* «розробити теоретичну модель функціонування альтернативної історії в новітньому літературному процесі на підставі здобутків філософії і соціології» (с. 6).

Наукова новизна роботи полягає у комплексному вивченні альтернативної історії як міждисциплінарного та метажанрового явища у постмодерному просторі новітньої літератури, в уточненні його філософської природи, специфічних естетичних рис.

Вельми прикметно, що *матеріалом дослідження* постали художні тексти різних національних літератур початку ХХІ століття, а саме української (Василь Кожелянко, Галина Тарасюк, Олександр Ірванець), російської (Сергій Анісімов), ізраїльської російськомовної (Марік Лернер), сербської (Велимир Казимир), англійської (Пол Дж. Макоулі, Стівен Кінг), американської (К.С. Робінсон, Джеймс Морроу) та інших, що сприяє більшій точності теоретичних узагальнень.

Комплексний підхід до вивчення зазначеної проблеми та специфічний характер явища альтернативної історії слушно зумовили звернення до цілої низки методів дослідження (герменевтичний, системний аналіз літературного твору, екзистенційно-ситуативний, прийом хронологізації, порівняльно-історичний, порівняльно-типологічний, культурно-історичний, соціологічний, генологічний, деконструкція, постколоніальна методологія). Те саме обумовило і складну, міждисциплінарну теоретико-методологічну базу дослідження. Остання свідчить про ґрунтовну філологічну обізнаність дисертантки, яка активно послуговується працями визначних літературознавців, філософів, істориків, культурологів.

Структура роботи чітко співвідноситься з колом поставлених у роботі завдань (с. 6) і складається із трьох розділів. У першому з них – *«Міждисциплінарна природа альтернативної історії»* – достатньо повно висвітлено питання генологічних ознак, наукових дефініцій альтернативної історії як літературного явища (підрозділ 1.1. *«Теоретико-літературні аспекти альтернативно-історичних творів»*), його походження і розвитку (1.2. *«Еволюція художньої альтернативістики»*) та історії наукового осягнення (1.3. *«Феномен альтернативної історії у сфері наукових досліджень»*). Про суть, фундаментальні ознаки художньої альтернативної історії дослідниця знов повертається окремо у підрозділі 1.4. (*«Онтологія альтернативної історії: концепція безлічі логічно можливих світів»*). При цьому, як нам здається, внутрішня композиція цього підрозділу не є досконалою: підрозділ 1.1 можна було б об'єднати з підрозділом 1.3, а підрозділ 1.2 – з підрозділом 1.4. Це не зменшило б їхньої інформативності, але, з огляду на близькість аспектів, унеможливило б появу неминучих повторів.

Другий розділ роботи *«Теоретичні засади альтернативно-історичної літератури»* присвячений висвітленню принципів моделювання творів альтернативної історії (або, за словами дисертантки, «виведенню формули альтернативно-історичних творів») (підрозділ 2.1), типів і різновидів альтісторичних сценаріїв (підрозділ 2.2), специфіці сюжетотворення

(підрозділ 2.3, який має поділ на два параграфи: 2.3.1. «Рівні та способи побудови альтісторичних сюжетів у новітньому літературному процесі» та 2.3.2. «Симулякризація як один із головних принципівсюжетотворення альтернативно-історичних творів»), особливостей художнього часу (2.4) і, нарешті, вирішенню проблеми «генеалогічної ідентифікації» (2.5). Спостереження і узагальнення дисертантки щодо жанрової специфіки альтісторичних творів, яка розглядається у багатоаспектному вимірі, є доволі цікавими, висновки, основані на аналізі конкретних текстів, переважно переконливими. Однак виникає питання щодо оригінальності запропонованої у п. 2.2 класифікації, зокрема цікаво, наскільки корелює поділ альтернативних історій Ольгою Поліщук на справжні альтернативні і псевдоальтернативні з поширеним в інтернетпросторі поділом на чисто альтернативні і псевдоальтернативні (див. : alternative.lib.ru).

У третьому розділі дисертації (*«Альтернативно-історична література крізь призму філософського осмислення»*) авторка висвітлює філософське підґрунтя альтернативних історій як літературного явища. Зокрема, у підрозділі 3.1 вона розглядає категорію «історична випадковість» у його діалектичному та історичному вимірах, у співвідношенні з категорією «історична закономірність» та з урахуванням феномену особистості. Так само, як розділ 2, розділ 3 має складну будову: містить не лише підрозділи, а й параграфи (3.1.1. «Розуміння поняття «історична випадковість»», 3.1.2. «Діалектика історичної випадковості та історичної закономірності в альтернативно-історичних творах», 3.1.3. «Феномен особистості як суб'єктивний фактор в історичній випадковості»), у яких послідовно й докладно висвітлюються відповідні питання. Філософський (а саме – постмодерністський) механізм конструювання альтернативних історій описано у підрозділі 3.2. «Ризома – основа світоглядної філософії альтісторичних творів». Тут, виходячи з того, що ризома є організаційною моделлю, яка знаходить своє застосування в постмодерністській текстології,

на конкретних прикладах було переконливо доведено, що саме вона дозволяє і альтісторіям розвиватися у буд-якому напрямку.

Після кожного розділу дисертації подано висновки, що містять результати здійсненого дослідження у межах певного аспекту. *Загальні висновки* наприкінці роботи відбивають результати вивчення матеріалу у цілому. Список використаних джерел (197 позицій, з яких 22 – англомовні) включає у себе праці, що згадуються або цитуються у роботі. Технічне оформлення роботи у цілому відповідає вимогам, що висуваються до такого виду наукових праць.

Назагал О.Л. Поліщук впоралась із поставленими нею завданнями. Пропонована до захисту дисертація має самостійний і завершений характер. Результати дослідження характеризуються теоретичною та практичною значущістю і можуть бути використані для подальшого теоретичного й емпіричного осмислення альтісторичних творів, дослідження проблеми літературних жанрів, тенденцій розвитку сучасної літератури, тощо у навчальному процесі освітніх закладів різного рівня акредитації на заняттях з теорії та історії літератури, спецкурсів.

Основні положення та висновки дисертаційної роботи викладено у *сімох* працях, *чотири* з яких опубліковано у вітчизняних фахових виданнях, а *дві* – в українських виданнях, що входять до міжнародних науко метричних баз. Зазначені публікації повною мірою відбивають основні наукові положення дисертації. Їхня кількість, обсяг, якість, повнота висвітлення результатів дослідження відповідає вимогам ДАК України та «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника». Окрім того, наукові положення дисертації широко апробовані на *шести* наукових конференціях і семінарах різного рівня – всеукраїнських і міжнародних.

Ознайомлення з текстом автореферату дисертації О.Л. Поліщук дозволяє стверджувати, що він відповідає вимогам МОН України та

адекватно відбиває загальну композицію і основні положення й висновки дисертації.

Позитивно оцінюючи здобутки дисертантки у цілому, все ж вважаємо за необхідне звернути увагу на певні дискусійні моменти її роботи та технічні недоліки.

1. Серед зачинателів альтернативно-історичної літератури в Україні чомусь не було названо імені Олеся Бердника, творчість якого припала на 60-70-ті роки ХХ століття – період, який, за слухним зауваженням дослідниці, був позначений розквітом альтернативістики у світі (с.29, абзац II).

2. У дисертації подеколи трапляються неточні вирази, котрі дещо утруднюють сприйняття семантики тексту (с.4, 5, 77, 117, 123, 134, 155, 156). Приміром, у контексті усього абзацу на с. 117 та наведеної у ньому цитати неузгодженим стилістично та суперечливим за змістом є твердження: «7 листопада 1941 року стало майже сакральною датою для твору В. Кожелянка ”Дефіліяда в Москві“». По-перше, твір тут чомусь персоналізується, по-друге, Кожелянко у тексті зображує ці події радше в іронічно-відчуженому дусі, про що далі пише власне і сама О.Л. Поліщук.

3. Наявні поодинокі граматичні помилки (с. 59, 83, 96, 154) та похибки (с. 63, 70, 144). У зв'язку з цим хотілось би вточнити, що означає словосполучення «найгастрономічніші дати» (с. 63).

4. Назва параграфу 3.1.1 («Розуміння поняття ”історична випадковість“») не вказує, чиє саме розуміння цікавить дослідницю. Також сумнівними або дещо стилістично невдалими є зауваження: «Ретроспективний погляд письменника породжує категорію «історична випадковість» (с.134). А також: «...чим керується людина, обираючи той чи той варіант розвитку з безлічі можливих? Звідси бере початок проблема категорії вільного вибору» (с. 155). Виникає питання: невже поява згаданих категорій завдячує саме авторам альтернативних історій?

5. Наведений у підрозділі 2.5 (с. 123) фрагмент альтісторичного ліричного вірша («Каким бы был день ИХ победы» А. Орлова) – рідкісного

явища у літературному дискурсі, – який вдало ілюструє одну з тез дисертантки, вважаємо, вартий був більш докладної аналітичної уваги, особливо у контексті ніяк не аргументованого твердження авторки, що він «виконує пропагандистську функцію російської імперської ідеології».

б. Наявність у структурі дисертації параграфів у розділах 2 і 3, на жаль, не було відбито в авторефераті дисертації, попри те, що загальний зміст роботи у ньому переданий точно.

Вказані зауваження не зменшують вагомості здійсненого дослідження, а передовсім вказують на ті моменти, що потребують роз'яснень на захисті та вдосконалення у майбутньому.

У цілому дисертація відповідає вимогам пунктів 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року, а її авторка – Поліщук Ольга Леонідівна – в разі успішного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.06 – теорія літератури.

Офіційний опонент:

доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри української філології,
теорії та історії літератури Інституту філології
Чорноморського державного університету
імені Петра Могили

І.І.Даниленко

Секретар вченої ради
Чорноморського державного
університету імені Петра Могили

М.В. Донченко